

**Beknopt Afrikaans-Nederlands woordenboek
met Engelse equivalenten**
**Beknopte Afrikaans-Nederlandse woordeboek
met Engelse ekwivalente**
**Concise Afrikaans-Dutch dictionary
with English equivalents**

Door/Deur/By

A.A.F. TEURLINCKX

**Jac Conradie en Johanna Teurlinckx-Messerschmidt
(redacteurs/redakteurs/editors)**

Prof. dr. A.A.F. Teurlinckx

Met het publiceren van het “Beknopt Afrikaans-Nederlands woordenboek met Engelse equivalenten” van Alfred Teurlinckx in *Werkwinkel* neemt dit woordenboek – een waardevolle beschrijving van niet alleen woorden en uitdrukkingen in het Afrikaans maar ook van de volkscultuur eromheen – de identiteit aan waarop de auteur misschien ooit gehoopt heeft. Zijn notities van Afrikaanse woorden als taalliefhebber maar ook als iemand die een oog had voor het leven op het land, boerderij en natuur, en oude tradities en verschijnselen, strekte zich uit over meer dan drie decennia. Uit de omvang en variatie van de notities blijkt dat er – ondanks het woord “beknopt” in de titel – meer dan duizend omschrijvingen zijn die zelfs in het omvangrijkste Nederlands-Afrikaanse woordenboek niet voorkomen.

Het woordenboek

Thematisch valt het op dat er een groot aantal van woorden en uitdrukkingen in het woordenboek voorkomen die herinneren aan de eenvoudige leefwijze van de *takhare* of *agtervelders* (plattelandsbewoners) van vroeger: een leven van *raap en skraap* (in ‘t wilde weg, lukraak oprapen), in een *hartbeeshuis* met *persepitoloe* (kleivloer met ingelegde perzikipitten) wonen, vervoer met een *ossewa* (wagen door ossen getrokken), het leven op het onbewoond *veld* tijdens de *trek* (migratie), ver van de problemen die wel eens *bo iemand se vuurmaakplek* kunnen zijn (iemand's verstand te boven (kunnen) gaan).

Vervoer op een wagen leverde tal van zegswijzen op die nu nog in het Afrikaans leven, bv. om *voor op die wa* te zijn (zichzelf op te dringen) of het *voortou* te nemen (de leiding van iets te nemen), waar *voortou* wil zeggen de ‘riem waarmee de ossen van een ossenwagen geleid worden.’ Als de *touleier* echter *oor die tou trap* (een flater / dwaasheid / fout begaat) of te veel *jakkalsdraaie gooi* (proberen met sluwe streken ergens aan te ontkomen), dan kan hij zijn *rieme styfloep* (zich vastlopen, tegen de lamp lopen). Anders gezegd, *sy twak* (tabak) *is nat*, hij is mislukt of ‘zijn haring braadt niet.’

Overigens zijn niet alle routes aan te bevelen. *Bokveld toe* (overlijden) voert namelijk ‘naar de eeuwige jachtvelden,’ met *bokveld* toegelicht als ‘deel van de Karoo dat destijds een jachtveld was.’ Overigens kan *bok* dan ook ‘geit,’ ‘antilope’ of ‘hert’ zijn en vertelt het woordenboek zelfs op welke landstreek *Karoo* slaat.

Op het land of op trek kon het leven goed zijn, maar *swaarkry* (een moeilijke tijd doormaken) was nooit ver. Goed eten en drinken was vaak mogelijk, bijvoorbeeld van *soetsuurdeegbrood* met *moskonfyt* (druivenstroop), *snysmelk* (melk met sneetjes deeg) en *potjiekos*, waar het ijzeren potje van alles kon bevatten – tegenwoordig alweer modecuisine. Mocht *sprinkaantee*, gemaakt van allerlei struiken, niet bevredigen, kon men toch wel een *regmakertjie* (afzakkertje) tot zich nemen. Ziekte en ongesteldheid, vanaf gefingeerd tot serieus, waren natuurlijk steeds aanwezig, terwijl goede geneesheren – met hun Klassieke terminologie – vaak ontbraken. Zo kon men lijden aan *benoudebors* (astma), *galoptering* (vliegende terring), *rooiwater* (schistosomiasis), *sinkings* (neuralgie) en, in zoverre gefingeerd, aan *papelelekoors*. De dieren op de boerderij leden onder andere aan *bloedpens*, *gallamsiekte*, *geeldikkop*, *geilsiekte*, *haarwurm* en *hoenderbosluis*.

TV was er nog niet, en kinderen hielden zich bezig met knickerspelletjes als *dokkies* en *tjakkie-tjakkie*, of *hakke-krukke*, en riepen soms *horreltjies!* of *tramas!* als er een rustpoos nodig was. Of ze konden het *veld* weg van huis verkennen, waar beesten als de *geelmeerkat*, *hartebees*, *kierieslang*, *klipbok*, *kommetjiesgatmuishond*, *langasemsprinkaan* of *nadroejakkals* te zien of soms 's nachts te horen waren. Vogels die ze daar konden zien en horen waren de *flap-flappie*, *geelgat*, *poelpetaat*, *tjêr-tjêr* en *tjokkerbek-aasvoël*. Men wist welke planten eetbaar waren voor mens of dier, of juist giftig, bedwelmend of genezend, enz., zoals bijvoorbeeld het *agretje* of *meiblom*, *apieskos*, *driedoring*, *dronkgras*, *gousiektebossie*, *haakdoring*, *kapokbossie*, *katjiedrieblaar*, *pienangbossie*, *koekmakranka*, *slymuintjie*, *styfsiektebossie*, *tongblaar*, *vlieëbossie* en *wurgpatat*.

Uit semantisch oogpunt bezien heeft het woordenboek ook tal van voorbeelden van figuurlijk, affectief en pragmatisch taalgebruik. In figuurlijk gebruik vindt men woorden als *koudlei* (paarden laten afkoelen) in de betekenis van 'beetnemen,' een *skuiwergat* in een muur als 'uitweg, uitvlucht,' het *verkleurmannetjie* (kameleon) als 'weifelaar,' *voorbok* (geit die vooraan loopt) als 'aanstoker' en het werkwoord *vlersksleep* ook voor hofmakerij onder mensen. Gevoelwoorden kunnen echte uitroepen uit de volkstaal zijn, zoals *hanou* of *hokaai* om mens of dier tot stilstand te brengen, *kannie-koenie* om bij iemand jaloersheid op te wekken en – met tal van wisselvormen – *allamapstieks*, *-maskas*, *-mantig*, *-matjies*, *-mensig*, *-wêreld* om verbazing uit te drukken. Modale partikels, zoals *almiskie*, *dalk*, *darem*, *mos*, *rêrig* en *sommer* drukken allerlei attitudes uit. Woorden als *aangeklam*, *befoeterd*, *doodluiters*, *lekkerlyf*, *stoksielalleen*, *traak-my-nie-agtig* duiden verschillende

geestes- of lichaamsgesteldheden aan. Sommige woorden hebben affectieve associaties: *dolliewarie* 'warboel,' *ghawawater* 'slappe thee of koffie,' *katools* 'belachelijk, gek, bronstig,' *windlawaaï* 'grootprater' en *watsegoedsegeid* 'dinges.'

Het woordenboek bevat ook tal van leenwoorden uit verschillende talen, neologismen in verschillende graden van inburgering en 'valse vrienden.' Onder de leenwoorden vallen onder andere *aikôna*, *blatjang*, *impi*, *kaparrang*, *karba*, *pompe-moer*, *rapat*, *rinneweer*, *riewas-riewas*, *sabander*, *tjaila*. Neologismen zijn onder meer *duikklopper*, *rolprent*, *skietgriet*, *smuktassie*, *taalindoena*, *vuurhoutjie* en *winkeltande*. Onder de valse vrienden vinden we *aardig*, *bees*, *dam*, *leraar*, *stoep*, *vaak* en *vinnig*.

Gezien de Zuid-Nederlandse afkomst van de auteur – waarover later meer – is het opvallend dat er naast definities in het Standaard Nederlands in vele gevallen ook Zuid-Nederlandse equivalenten aangegeven worden, bv.: *almelewe* 'alzeleven,' *draadsitter* 'kazakkeerder, kazakdraaier,' *haakspeld* 'toespeld,' *heuning* 'heuning,' *japsnoet* 'kurieusneus, kurieuzeneuzemosterdpot,' *jammer kry* 'compassie hebben' *jong osse inspan* 'kalven,' *oujongnoui* 'ouwejongedochter,' *praathuis* 'praatbarak, spottend voor parlement,' *slaghuis* 'beenhouwerij, slachter.'

De auteur

Prof. dr. Albert Alfred Frans Teurlinckx is in 1918 in Scheveningen van Vlaamse ouders geboren, groeide op in Antwerpen en behaalde het "Licentiaat in de Kunstgeschiedenis en de Oudheidkunde" aan de Rijksuniversiteit te Gent. Hij verhuisde in 1957 met zijn gezin naar Zuid-Afrika en werkte onder meer als docent Duits in Johannesburg en als docent Frans aan de (destijdse) Potchefstroomse Universiteit voor C.H.O., waar hij in 1968 zijn D.Phil. verwierf. Vanaf 1970 tot aan zijn emeritaat in 1983 was hij hoogleraar in de Kunstgeschiedenis aan de (destijdse) Universiteit van de Oranje-Vrystaat. In het wintersemester 1976-1977 was hij gastprofessor in de Nederlandse en Zuidafrikaanse kunstgeschiedenis aan de Universiteit van Graz en deelnemer aan het voordrachtenprogramma van de Oostenrijkse Urania. In 1985 kende de Suid-Afrikaanse Akademie vir Wetenskap en Kuns een "Besondere Erepenning vir Kunsbevordering" aan hem toe. Onder zijn vele publicaties telt een reeks artikelen in de Jaarboeken van de vereniging Zannekin, bijv. in Jaarboek 14 van 1992: "Expansie van de kunst en

kultuur der Nederlanden. Een poging tot overzicht (II)" (Ieper/Mijdrecht: Zannekin). Prof. Teurlinckx overleed in 1999 te Bloemfontein.

Prof. Teurlinckx was al direct na zijn aankomst in Kaapstad in 1957 begonnen met het noteren van woorden. Deze hobby was in 1990 uitgegroeid tot een manuscript van maar liefst 253 getypte bladzijden (met handgeschreven toevoegingen) – naar schatting zo'n 4700 beschrijvingen over allerlei onderwerpen, bijvoorbeeld de planten en dieren van Zuid-Afrika en woorden die volksgebruiken, gewoonten en de cultuur van het alledaagse leven weerspiegelen. Ook de namen van voorwerpen en gebruiken uit vroegere tijden zijn genoteerd, en vaak leenwoorden uit de andere talen van het land.

De redactie

De redactie behelsde het controleren van verschillende aspecten van het werk. Onze dank aan dr. Cora Cavarani-Pots voor redactionele bijstand. Met hartelijke dank aan de **Stichting Neerlandia** voor geldelijke steun.

Jac Conradie (emeritusprofessor, vakgroep LanCSAL (Tale, Kultuurstudies en Toegepaste Linguïstiek), Universiteit van Johannesburg) en

Johanna Teurlinckx-Messerschmidt (emeritusprofessor, vakgroep Kurrikulumstudie, Universiteit van die Vrystaat)